

O‘ZBEKISTONDA QISHLOQ INFRATUZILMASIDAGI O‘ZGARISHLAR TARIXIGA OID TAHLILYI QOBILIYATLARNI SHAKLLANTIRISHDA TA‘LIM METODLARINING TUTGAN O‘RNI

Norboyev Temur Rustamovich,

Termiz davlat pedagogika instituti

Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitish metodikasi

(Tarix) mutaxassisligi magistranti

ANNOTATSIYA

O‘zbekiston qishloq infratuzilmasida yuz bergan o‘zgarishlarni o‘rganish orqali o‘quvchilarda tarixiy voqealar va jarayonlarni tahlil qilish, ularga ilmiy va tizimli yondashish ko‘nikmalarini shakllantirish muhimdir. Bu nafaqat tarix fanini chuqurroq o‘rganishga, balki tanqidiy va tahliliy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

***Kalit so‘zlar:** qishloq, savol va suhbat metodi, loyihalash metodi, keys stadi metodi, tizimli yondashish.*

АННОТАЦИЯ

Изучая изменения, произошедшие в сельской инфраструктуре Узбекистана, важно развивать у студентов навыки анализа исторических событий и процессов, а также формировать научно-системный подход к ним. Оно служит не только углублению изучения истории, но и развитию навыков критического и аналитического мышления.

***Ключевые слова:** село, метод вопросов и интервью, метод проектирования, метод тематического исследования, системный подход.*

ABSTRACT

By studying the changes that have occurred in the rural infrastructure of Uzbekistan, it is important to develop in students the skills of analyzing historical events and processes, and a scientific and systematic approach to them. This will serve not only to study history in more depth, but also to develop critical and analytical thinking skills.

***Keywords:** village, question and interview method, design method, case study method, systematic approach.*

KIRISH

Qishloq aholisi, asosan, dehqonchilik, chorvachilik va qishloq xo‘jaligining boshqa sohalarida band bo‘lgan aholi manzilgohi. Qishloq faqat aholisining mashg‘uloti bilan emas, balki ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy, tabiiy geografik va

turmush tarzi bilan ham shahardan farq qiladi. Qishloq — O‘zbekiston Respublikasi ma’muriy-hududiy tuzilishidagi eng quyi bo‘g‘in. Qishloqning ijtimoiy-iqtisodiy xususiyati aholini yerdan qay darajada foydalanishi, joyning tabiiy-geografik shart-sharoitlari bilan bog‘liq. Shu bois qishloqlar tarixan katta-kichik bo‘lgan, turar joylar ham shunga qarab joylashgan. Tekis, sersuv va tuprog‘i serunum, umuman, tabiiy sharoiti qulay joylarda yirik qishloqlar joylashib, aholi ancha gavjum yashagan. Asosan, dehqonchilik, bog‘dorchilik bilan shug‘ullangan. Tekis, lekin suvi kam bo‘lgan joylarda (cho‘l va dashtlarda) aholi ko‘proq chorvachilik bilan mashg‘ul bo‘lgan. Bunday joylarda qishloqlar kichik, bir-biridan ancha uzokda, asosan, quduqlar yonida joylashgan. Tog‘li hududlarda qishloqlar ko‘proq soy va buloqlar bo‘yida joylashgan.

Qishloqlar umumiy bir markazga — qishloq fuqarolik yig‘inlariga ega bo‘lgan, iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan bir-biriga uzviy bog‘langan kichik aholi manzilgohlariga ham bo‘linishi mumkin. Ular O‘zbekistonda mahallalarga ajraladi.

MUHOKAMA.

O‘zbekistonda qishloq infratuzilmasidagi o‘zgarishlar tarixiga tahliliy qobiliyatlarni shakllantirishda turli metodlar qo‘llanilishi zarur. Buning sababi, birinchidan, dars o‘tishda turli uslublarni qo‘llash uni qiziqarli bo‘lishiga olib keladi, o‘quvchilarning diqqati o‘tilayotgan darsni o‘zlashtirishga qaratiladi. Bir xil metodda dars o‘tilaverishi o‘quvchilarni zeriktiradi.

Ikkinchidan, o‘quvchilarning darsni o‘zlashtirish, bilimni qabul qilish qobiliyatlari har xil.

Uchinchidan, dars o‘tish metodlari o‘quvchilarni fikrlash doirasini shakllantirishga yordam beradi.

To‘rtinchidan, tajriba shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarni barkamol, chuqur bilim egasi, mustaqil fikrlaydigan inson bo‘lib shakllanishi faqat individual xususiyatlariga bog‘liq emas. Ta’sir ko‘rsatadigan yana bir muhim omil, ta’lim berish jarayonini tashkil etishdir.

Beshinchidan, pedagog - olimlarning tadqiqotlari bo‘yicha o‘qitish jarayonida berilgan axborotni eslab qolish qo‘llanilgan metodlarga ko‘ra ham katta farq qilar ekan.

Ta’lim berish jarayonini tashkil etishda esa o‘qitish shakllari va metodlari asosiy rol o‘ynaydi. Ayniqsa, ta’lim metodlarini tanlash katta ahamiyatga ega. O‘quv metodlarini tanlashda esa uning samaradorligini e’tiborga olish zarur.

Quyida O‘zbekistonda qishloq infratuzilmasidagi o‘zgarishlar tarixiga tahliliy qobiliyatlarni shakllantirish uchun bir qancha metodlar tahliliga to‘xtalamiz:

1. Savol va suhbat metodi eng koʻhna, eng universal, oʻquvchilarni tezda faollashtiruvchi metod ekanligi bilan boshqa metodlardan ajralib turadi. Shu bilan birga u eng koʻp qoʻllaniladigan metod. Ayniqsa aniq yoʻnaltirilgan savol metodi barcha boshqa metodlar bilan ham birgalikda qoʻllaniladi. U bu jihatdan ham boshqa metodlardan farq qiladi. Savollarsiz dars oʻtib boʻlmaydi. Taʼlim jarayonini qanday metodlar asosida tashkil qilishimizdan qatʼiy nazar, albatta savollardan foydalanamiz.

Oʻzbekiston qishloq infratuzilmasidagi oʻzgarishlar tarixini oʻrganishda savol va suhbat metodi samarali vosita hisoblanadi. Ushbu metod oʻquvchilarning mavzuga chuqurroq kirib borishi, oʻz fikrlarini mantiqiy va daliliy asosda ifoda etishi hamda muammolarga tanqidiy yondashish koʻnikmalarini shakllantiradi.

Savolni toʻgʻri berishning oʻzi fikrlay bilishdan dalolat beradi. Shuning uchun darsda faqatgina oʻqituvchi emas, balki oʻquvchilar ham bir-birlariga savol bilan murojaat qilishlari, ayniqsa, kichik guruhlariga boʻlinib dars oʻtganda oʻzaro fikrlashish muhim ahamiyat kasb etadi. Agar talaba savol berishni oʻrganmasa, oʻzining bilimi sayozligi haqida oʻylab ham koʻrmaydi.

Savol-javob metodi yana shu jihatdan boshqa metodlardan ajralib turadiki, uning yordamida oʻqituvchi oʻquvchilarni fanni oʻrganishga chorlabgina qolmay, uni nazorat qiladi, savol orqali auditoriyani ham boshqaradi. Aynan savollar, ularning mohiyati va vaziyatga koʻra qoʻllash, oʻquvchilarni diqqatini jamlashga, tahliliy fikrlash qobiliyatlarini rivojlanishiga olib keladi.

Tahliliy fikrlash savol qoʻyishdan boshlanadi, muammo savollar orqali yechiladi. Shuning uchun dars jarayonida savol orqali oʻquvchilarda oʻz fikrini asoslash koʻnikmasini hosil qilish katta ahamiyatga ega.

Savol va suhbat metodining qoʻllanilishi:

Tayyorgarlik savollari: Mavzu boʻyicha oʻquvchilarning mavjud bilimlarini aniqlash uchun oddiy, umumiy savollar beriladi.

Misol:

1. "Qishloq infratuzilmasi deganda nimani tushunasiz?"
2. "Qishloq infratuzilmasidagi oʻzgarishlar insonlar hayotiga qanday taʼsir qiladi?"

Qiziqish uygʻotuvchi savollar: Oʻquvchilarni mavzuga jalb qilish va ularni darsga tayyorlash uchun qiziqarli savollar.

Misol:

1. "Oʻzbekiston mustaqillikka erishgandan soʻng qishloq joylarida qanday asosiy oʻzgarishlar yuz bergan boʻlishi mumkin?"

Sabab-oqibatni aniqlovchi savollar:

Misol:

1. "Mustaqillikdan keyingi islohotlar qishloq infratuzilmasida qanday ijobiy va salbiy natijalarni keltirib chiqardi?"

Qiyosiy savollar:

Misol:

1. "Sovet davri va mustaqillik davridagi qishloq infratuzilmasini taqqoslab, qaysi davrning afzalliklari ko'proq deb o'ylaysiz?"

Muammoli savollar:

Misol:

1. "Agar siz qishloq infratuzilmasini rivojlantirish uchun mas'ul bo'lsangiz, qaysi sohalarga ko'proq e'tibor qaratgan bo'lardingiz?"

2. "Qishloqlarda aholi hayotini yaxshilash uchun qanday infratuzilma loyihalarini taklif qilgan bo'lardingiz?"

2. Loyihalash metodi – o'rganilishi lozim bo'lgan mavzu, muammo, masalani aniqlab, uni yechish uchun kelajakda amalga oshiriladigan ishlarni rejalashtirish, qo'yilgan maqsadni va uni bajarish qanday natijaga olib kelishini loyihada aks ettirish hamda uni amalga oshirishni o'rgatadigan metod.

O'zbekistonda qishloq infratuzilmasidagi o'zgarishlar tarixiga tahliliy qobiliyatlarni shakllantirishda **loyihalash metodi** o'quvchilarning mustaqil fikrlash, jamoaviy ishlash va o'rganilgan bilimlarni amaliyotga tatbiq qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

Loyihalash metodi ta'lim jarayonining muhim jihatlaridan biri bo'lib, o'qituvchining o'quvchilar bilan individual ishlash imkonini beradi.

O'qituvchi dars vaqtidan unumli foydalanib, o'quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ular bilan yakka tartibda ishlaydi. Bunda ularning kasbiy fanlarni chuqurroq egallashlariga kengroq yo'l ochib beriladi. Loyihalash ishlarini tashkil etishda didaktik vazifaning qo'llanilishi va uni hal etish muammolari ko'rib chiqiladi.

Loyihalash metodi yordamida tahliliy qobiliyatlarni shakllantirish yo'llari:

1. Loyihalarning mavzularini aniqlash

Quyidagi mavzular loyihalar uchun mos keladi:

1. "O'zbekistonning mustaqillik yillarida qishloq infratuzilmasining rivojlanishi: asosiy bosqichlar va natijalar".

2. "Suv ta'minoti va melioratsiya tizimining qishloq hayotidagi roli: tarix va zamon".

3. "Qishloq joylarida maktab va sog'liqni saqlash infratuzilmasining rivoji (1991–hozirgi davr)".

2. Loyihalash bosqichlari

Loyiha metodi bosqichma-bosqich amalga oshiriladi:

1. Tayyorlov bosqichi

- O‘quvchilarga loyiha mavzulari va maqsadlari tushuntiriladi.
- Guruhlar tashkil etiladi (guruhli loyiha bo‘lsa).
- Loyiha uchun zarur resurslar aniqlanadi (kitoblar, internet manbalari, arxiv materiallari).

2. Tadqiqot bosqichi

- Ma’lumot yig‘ish: O‘quvchilar tarixiy hujjatlar, statistik ma’lumotlar, xaritalar, fotosuratlar va boshqa manbalarni tahlil qilishadi.
- Tahlil qilish: Topilgan ma’lumotlar guruhlab tahlil qilinadi, sabab-oqibat bog‘liqliklari aniqlanadi.
- Ijodiy yondashuv: O‘quvchilar o‘z loyihalarini qiziqarli va innovatsion shaklda tayyorlash yo‘llarini izlashadi (masalan, xaritalar chizish, diagramma tuzish, video tayyorlash).

3. Taqdimot bosqichi

- O‘quvchilar o‘z loyihalarini sinf oldida taqdim qiladi.
- Loyihani taqdim etish davomida o‘quvchilar qishloq infratuzilmasidagi o‘zgarishlarning ahamiyatini va ularning zamonaviy O‘zbekistondagi o‘rnini tahlil qiladi.

4. Tahlil va baholash bosqichi

- Loyihaning ijobiy jihatlari va kamchiliklari muhokama qilinadi.
- O‘quvchilar o‘z loyihalarini himoya qiladi va savollarga javob beradi.
- O‘qituvchi loyiha ishtirokchilarining faoliyatini baholab, umumiy xulosalar chiqaradi.

3. Keys stadi metodi - o‘quvchilarni qaror qabul qilishga o‘rgatishda muammoli vaziyat hosil qilib, uni yechishni o‘rganish metodidir. Keys vaziyatning oddiy haqiqiy bayonigina emas, balki uni tushunish va baholashga imkon beradigan yagona axborot majmuasidir.

Ta’lim tizimida keys metodini keng qo‘llanishiga ikki tendensiya mavjudligi sabab. Birinchisi, ta’lim rivojining umumiy yo‘nalishda mo‘ljal aniq bilim olishgina emas, katta hajmdagi axborotlar to‘plamidan tezda zarur axborotni ajratish ularga ishlov berish ko‘nikmasini shakllantirish. Ikkinchisi, mutaxassisga qo‘yilayotgan talablardan, ya’ni turli muammoli vaziyatlardan tezda chiqib ketish uchun optimal yechim topish, turli variantlardan shu sharoit, shu holat uchun eng maqbulini tanlash malakasiga ega bo‘lish.

Keyslar turli-tuman bo‘lib, muammoni qamrab olish miqyosiga ko‘ra: makro, mikro, mini va umumiy keyslarga, maqsad-mazmuniga ko‘ra: strategik va taktik

keyslar, muammoli vaziyatning yuz bergan, bermaganiga ko‘ra: real voqelikka asoslangan, voqelik imitatsiya qilingan va boshqa turdagi keyslarga bo‘linadi.

Keys nazariy bilimlarni, ko‘nikma va mahoratlarini amalda qo‘llashga o‘rgatadi. Bu metodning yana bir muhim tomoni shundaki, u nazariyani amaliyot bilan bog‘laydi. Shuning uchun ham ko‘pchilik pedagoglar keysga ishlab chiqarishda yuz beradigan aniq muammoli vaziyatning tafsiloti sifatida qarashadi. Keyslar mazmuni, qamroviga ko‘ra: mikrokeys, minikeys, umumiy keyslarga, qo‘yilgan maqsadga ko‘ra taktik, strategik keyslar va boshqa turlarga bo‘linadi.

Keys metodning boshqalaridan farqi shuki, talaba muammoli vaziyatni o‘rganib, xulosa chiqarish, qaror qabul qilish, undan qanday chiqib ketishni, turli variantlardan eng maqbulini tanlashni o‘rganadi.

Keys o‘quvchilarga real voqelikdan kelib chiqib, muammoli vaziyatlarni modellashtirish imkonini beradi, amaliyotda aniq vaziyatga tashxis qo‘yish g‘oyalarni shakllantirish, gipotezalar ishlab chiqish, muammolarni ajratish, qo‘shimcha qanday axborotlar to‘plash zarurligini tezda ilg‘ash, muammoni yechish bo‘yicha zarur chora- tadbirlar ishlab chiqishni o‘rgatadi.

Keys-stadi (vaziyatni o‘rganish) metodi o‘quvchilarda tahliliy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda, ularga tarixiy voqealar va jarayonlarni chuqurroq tushunishga yordam berishda samarali vosita hisoblanadi. Ushbu metod orqali o‘quvchilar qishloq infratuzilmasidagi o‘zgarishlar tarixiga oid real yoki yaqinlashgan vaziyatlarni tahlil qilish orqali muammolarni aniqlash, ularning sabablarini tushunish va yechim topishga o‘rganadilar.

4. Tanqidiy nazar metodi - matnning mazmunini tadqiq qilish, taqqoslash, shaxsiy tajriba bilan bog‘lash va o‘z munosabatini bildirishni o‘rgatadigan metod.

Tanqidiy nazar metodi asosida dars o‘tish tafsiloti:

Ajratib olingan savol, kategoriya, tushuncha, masala yoki muammo o‘quvchilarga e‘lon qilinadi. Bunda o‘rganilayotgan mavzu, savol, kategoriya, tushuncha va hokazolarga ikki va undan ortiq mualliflarning fikrlarini taqqoslashga diqqat qaratiladi. Uni qo‘yilgan maqsaddan, guruhning salohiyatidan kelib chiqib, soddalashtirilgan yoki murakkablashtirilgan variantlarda qo‘llasa bo‘ladi.

5. Insert metodi – (Interactive Noting System for Effective Reading and Thinking) metodi ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning faol fikrlash, o‘qiganlarini tahlil qilish va o‘z bilimlarini yanada chuqurlashtirish uchun samarali vositadir. Ushbu metod qishloq infratuzilmasidagi tarixiy o‘zgarishlarni o‘rganishda o‘quvchilarning o‘qilgan materiallarni tahliliy ko‘nikmalari bilan qayta ishlashini va ularni real voqelik bilan bog‘lashini ta‘minlaydi.

O‘qish jarayonida materialning (darslik, o‘quv qo‘llanma, ilmiy maqola, jadval, sxema kabilar) har bir satr boshi (yoki qismi)ning mazmuni baholanib, xulosa varaqning chetki tomoniga (hoshiyasiga) qalam bilan belgi qo‘yib borish orqali bilish darajasi aniqlanadi. Asosiysi, bu belgilar yordamida talaba olingan bilim, axborot to‘g‘risida yaxshi tasavvurini aks ettirishi lozim. Umuman olganda, bir satr boshiga bir necha belgi qo‘yilishi ham mumkin.

Insert o‘quvchilarga, yangi axborotni o‘qib o‘rganishi jarayonida tushunarli yoki tushunib bo‘lmaydigan, noma‘lum yoki e‘tiroz bildiradigan guruhlariga ajratib baholash imkonini beradi. Ya‘ni, o‘quvchi, talaba o‘qiyotgan materialni shunchaki o‘qishi emas, uni uqishi, ya‘ni tushunish, baho berish, umuman olganda, tanqidiy o‘rganishi talab etiladi.

6. T sxema metodi – taqqoslash, baholashni o‘rgatuvchi metodlar orasida alohida o‘rin tutadi. U ayrim adabiyotlarda “veer”, ayrimlarida “yelpig‘ich” deb ham berilgan. Uncha katta bo‘lmagan maydonda katta ma‘noga ega bo‘lgan materialni ikki xil (ko‘pincha bir-biriga zid) ma‘lumot: axborot, turli qarashlarni taqqoslashning universal sxema – chizma (jadval) tarzda ifodalash orqali taqqoslash va tahlil qilishni o‘rgatuvchi metod. Shuning uchun odatda ko‘proq sxema, jadval deb yuritiladi.

7. Qarama-qarshi munosabat metodi - bu metod o‘quvchilarni tez fikrlashga, o‘zlashtirilgan bilimlarni tahlil va sintez qilishga, tushunchalarga tabaqalangan tarzda yondoshish ko‘nikmasini shakllantirishga qaratilgan usullardandir. Uning mazmuni “T” sxema metodiga o‘xshash. Bunda har bir tushunchaga ikki xil nuqtai nazar bilan yondoshiladi

8. Semantik (manosini ifodalash) xususiyatlar tahlili metodi - axborotlarni kuzatishni malum bir maydon - jadval va grafiklar orqali ifodalash va ular yordamida g‘oyalar, tavsiyalar, takliflar berishga o‘rgatadigan metod.

Bu metod toifali jadval metodiga o‘xshash, lekin unda bir tushucha, kategoriyaning tarkibi, mazmun-mohiyati hamda asosan raqamlar bilan ishlash, ularni tahlil qilish asosida takliflar berishga qaratiladi.

Bu metodning mazmuni shuki, bir tushunchaning, sifat jihatini o‘zgarishi uning ma‘nosini ham mazmunini ham o‘zgarishga olib kelishini taqqoslash orqali chuqur o‘zlashtirishga yordam beradi.

9. Konseptual (mohiyati, asosini ifodalovchi) jadval, xarita metodi – bu tushuntirishning ma‘lum bir usuli, biron-bir hodisa, voqeani talqin qilish, sharhlash, tushuntirib berishdagi nuqtai nazar, uni yoritishdagi bosh g‘oya, yetakchi fikr, turli faoliyatning konstruktiv tamoyillari tushuniladi.

Bu metod klaster, semantik xususiyatlar tahlili kabi ko'rgazmalilik orqali fikr yuritish jarayonini ifodalaydi. Fikr yuritish qiyoslash, taqqoslash, tahlil qilish orqali amalga oshiriladi. Uning eng muhim ajralib turuvchi jihati turli g'oyalar, konsepsiyalar, fikrlarni umumiy mezonlar orqali taqqoslanadi.

10. Venn diagrammasi - kategoriya, tushuncha, predmet, voqea, hodisalarning o'xshash va farqlanuvchi tomonlarini ko'rsatishdir. Mazkur diagrammaning afzalligi shundaki, uning yordamida o'xshash yoki umumiy tomonlarni o'quvchilar ongiga yetkazish osonlashadi.

Venn diagrammasi asosida ishlashni individual, juftlikda, kichik guruxlar bilan tashkil etish mumkin.

Odatda o'quvchilar bir-biriga o'xshash kategoriyalarni farqini ko'rsatishga qiynalishadi. Undan ayniqsa iqtisodiy kategoriya, tushunchalar, jarayonlar va boshqalarning umumiy tomonlari va farqlanuvchi jihatlarini aniqlash, taqqoslash, baho berishda keng foydalanish mumkin.

11. Sinkveyn metodi - besh qatordan iborat, o'ziga xos, qofiyasiz she'r bo'lib, unda o'rganilayotgan tushuncha, hodisa, voqea, mavzu haqidagi axborot yig'ilgan holda, o'quvchi, talaba so'zi bilan turli variantlarda va turli nuqtai nazar orqali ifodalanadi.

Sinkveyn ma'lum bir mavzu o'rganilgandan so'ng tuzilsa, uning asosiy xususiyatlari, mohiyati tushunilib, yakunlanadi. Sinkveyn materiallar ustida o'ylashga, murakkab axborotni sintezlashga yordam beradi. Ijodiy ishlash imkoniyati kelib chiqadi.

12. Esse yozish metodi - muallifning individual pozitsiyasini, dunyoqarashini alohida ajratib ko'rsatish orqali erkin yozma bayon qilishga yo'naltirilgan, o'quvchilarni iqtisodiy fikr yuritish va uni yozma ravishda ifodalashga o'rgatadigan va ularning bilimni baholashda qo'llaniladigan metod.

Essening maqsadi mustaqil ijodiy fikr yuritish va o'z fikrini yozma ravishda ifodalashga o'rgatishdir. Uni yozish muallifga o'z fikrini aniq va savodxonlik bilan shakllantirish axborot tarkibini tizimlashtirish, asosiy tushunchalardan to'g'ri foydalanish, sabab-oqibatli bog'lanishni ajratish, o'z xulosalarini misollar, dalillar bilan isbotlashga o'rgatadi.

XULOSA.

O'zbekistonda qishloq infratuzilmasining o'zgarishlar tarixini o'rganish faqatgina bilim olish vositasi emas, balki yosh avlodda tahliliy fikrlash, ijodiy yondashuv, va zamonaviy masalalarga mas'uliyat bilan yondashish ko'nikmalarini rivojlantirishning muhim vositasidir. Savol-javob, loyihalash, keys-stadi, insert va boshqa ta'lim metodlarining uyg'un qo'llanilishi o'quvchilarning intellektual

salohiyatini oshirishda va ularni kelajakdagi muvaffaqiyatli faoliyatga tayyorlashda samarali natijalar beradi.

ADABIYOT VA MANBALAR RO‘YXATI:

1. Tursunov S.N. va boshqalar. Surxondaryo tarixi. -T.; «Sharq». 2004. – B 584.
2. Toshpo‘latov T., G‘afforov Ya.X. Tarix o‘qitish metodikasi. (Darslik) T., “Turon – iqbol” nashriyoti 2010.
3. Пўлатова, Д. А. (2024). ГЛОБАЛ ТАХДИДЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШДА ИСЛОМ ФАЛСАФАСИ АХЛОҚИЙ ҚАДРИЯТЛАРИНИНГ ЎРНИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(1), 457-466.
4. Akmalovna, P. D. (2024). FEATURES OF THE CONCEPT OF MORAL IMPROVEMENT OF PERSONALITY OF CENTRAL ASIA THINKERS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF EUROPEAN RESEARCH OUTPUT*, 3(2), 244-251.
5. Mansurov U., Rahmatullayeva A. Tarix o‘qitish metodikasi. T., 2019.
6. Nafasov A.K. Tarix fanini o‘qitishda pedagogik texnologiyalar. T., “Olam” nashriyoti. 2011.
7. Masharipova, G. K. (2024). Main Research Areas Of Scientists Of The Khorazm Academy Of Ma'muna. *American Journal of Advanced Scientific Research*, 1(8), 242-247.
8. Sayfullaev, B. (2021, November). From the history of cultural relations between Uzbekistan and India. In *International Scientific and Current Research Conferences* (pp. 57-60).
9. Begamova N.X. O‘zbekistonda fermer xo‘jaliklarini tashkil topishi va klaster tizimi: tarix va tahlil (1991-2022 yillar Surxondaryo viloyati misolida). Tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertasiyasi avtoreferati. Termiz. 2023. 28-bet.